

Kristine Skjølset Ustad

Å gjøre boligen til et hjem

Hvordan kan boligsosiale tiltak bidra til at mennesker med en rusavhengighet mestrer å bo og beholde sin bolig?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid

Veileder: Nina Schiøll Skjefstad

Mai 2021

Kristine Skjølset Ustad

Å gjøre boligen til et hjem

Hvordan kan boligsosiale tiltak bidra til at mennesker med en rusavhengighet mestrer å bo og beholde sin bolig?

Bacheloroppgave i Sosialt arbeid
Veileder: Nina Schiøll Skjefstad
Mai 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

Sammendrag

Denne oppgaven skal se på hvordan boligsosiale tiltak kan bidra til at mennesker med en rusavhengighet mestrer å bo og beholder sin bolig. Mange rusavhengige har tidligere hatt en utfordrende bo-karriere med mislykkede leieforhold, lite eller ingen bo-kompetanse og lite støtte i sitt sosiale nettverk. For å få disse menneskene inn på boligmarkedet igjen kreves det et godt samarbeid mellom de ulike hjelpeinstansene, samt varierte boligmasser med mulighet for oppfølging ved behov. Oppgaven fokuserer på den kommunale boligmassen i Norge og tar utgangspunkt ut ifra dette. Resultatet viser at det er mange faktorer innenfor boligsosiale tiltak som er med på å påvirke hvorvidt mennesker med en rusavhengighet mestrer sitt boforhold. Et viktig forarbeid i form av kartlegging er med på å danne et grunnlag for å finne ut hva slags oppfølging er hensiktsmessig og hvorvidt bo-trening kan være med på å styrke bo-kompetansen. Hvilken bolig den rusavhengige blir bosatt i spiller også en rolle, både i form av beliggenhet, utforming og naboskap. Dette kan være faktorer som spiller inn på hvorvidt boligen blir et trygt hjem eller en bolig som fører til ytterligere isolering.

Abstract

The aim of this thesis is to investigate how housing policy instruments can contribute to a enabling people with substance abuse to successfully live and keep their housing. Many of those struggling with drug addiction have a troubled history within their living career with unsuccessful tenancies, little and short-lived competence in living and little support in their social network. In order to get these people to out into the housing market again good cooperation between the different aid agencies is required, as well as varied housing stocks with the opportunity of getting follow-up if needed. Furthermore, the focus of this thesis will be based around the municipal housing stock in Norway. The results showcase that there are many different factor within social housing measures which influences the outcome of whether or not people with substance abuse are able to master their living condition. A crucial part of forming a basis in order to explore what kind of follow-up is necessary and whether or not living training can help strengthen living skills, is to in-depth preparatory work in the form of mapping. The housing the drug addict gets residency in also plays a role, both in terms of location, design and neighbourhood. These could all be factor that play into whether or not the housing becomes a stable and safe home, or a housing that leads to further isolation.

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	
Abstract	
1.0 Innledning.....	1
1.1 Bakgrunn for valg av tema	1
1.2 Relevansen for sosialt arbeid	2
1.3 Problemstilling.....	3
1.4 Begrepsavklaring	3
1.4.1 Rusavhengighet	3
1.4.2 Boligosiale tiltak	3
1.4.3 Kommunale boliger.....	4
1.5 Oppbygning av oppgaven.....	4
2.0 Metode.....	5
2.1 Prosess	5
2.2 Kvalitetssikring av kilder.....	6
3.0 Diskusjon.....	8
3.1 utfordringer ved å bo som rusavhengig	8
3.2 Kartlegging av boligen	9
3.3 Ulike syn på bolig.....	11
3.3.1 Trappetrinnmodellen	11
3.3.2 Housing first.....	12
3.4 Boligens beliggenhet	13
3.5 Boligens utforming	15
3.6 Hjelpeapparatet.....	16
3.7 Oppfølging i boligen og bo-trening	18
4.0 Avslutning	21
5.0 Bibliografi	23

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn for valg av tema

Boligen, eller hjemmet, er for de aller fleste en trygg havn man kan trekke seg tilbake til for å ta en pause fra ytre påvirkninger som jobb, sosialt press, støy og forventninger fra samfunnet. Boligen tilhører ens identitet da det er stedet hvor hver enkelt person kan være trygg og gjøre slik en vil, så lenge det ikke forstyrrer omgivelsene i rundt (Ulfrstad, 2011, s. 27).

Bakgrunnen for at jeg valgte boligsosialt arbeid og rusavhengighet som tema for min oppgave er min praksis i Trondheim kommune, nærmere bestemt Helse- og velferdskontoret. Dette er en koordinerende enhet som blant annet har ansvar for å vurdere søknader om kommunal bolig og fatte vedtak etter gjeldende lovverk og retningslinjer. I en undersøkelse gjort av SSB ble det rapportert inn 109 000 kommunale boliger i Norge i 2016. Hele 56 % av disse var boliger til vanskeligstilte (Holmøy, 2018, s. 4). I løpet av praksisen ved Helse- og velferdskontoret møtte jeg flere mennesker, både unge og eldre, som grunnet sine utfordringer med rus over lengre tid ikke klarte å skaffe seg en egen bolig på det private markedet. Noen av disse menneskene hadde langsiktige mål om å en gang kunne slutte å ruse seg og komme seg ut av deres nåværende miljø. En fast bolig var for mange grunnsteinen de ønsket å ha i bunn av denne prosessen. Samtidig opplevde jeg igjennom samtaler med andre enheter i kommunen at en bolig ikke nødvendigvis er en positiv bidragsyter i veien ut av rusavhengighet. Mennesker med utfordring med rus er en stigmatisert gruppe som kan ved å bli plassert i en ordinær bolig i et borettslag kan risikere å få naboklager og til slutt bli kastet ut. Kombinasjonen av færre boliger eid av kommunene og stigma rundt rusavhengighet og psykiske lidelser kan føre til svært konsentrerte miljøer med mennesker med utfordringer.

I en undersøkelse fra 2016 gjort av NIBR påpekes det at avhengighet av rusmidler troner på toppen når det gjelder utfordringer blant bostedsløse, hvor prosentandelen var på 57 % (Dyb & Lid, 2017, s. 69). På andre plass ligger psykisk sykdom med 34 %. Rusavhengighet er en av de største grunnene til at mennesker havner utenfor boligmarkedet i Norge i nyere tid, men dette betyr ikke at dette problemet kan utfordres ved at den enkelte får oppfølging i bolig for å håndtere sine utfordringer med rusavhengighet.

Sosialtjenesteloven (2009) presiserer at det er kommunene som skal sørge for at personer som er vanskeligstilte har en forsvarlig bolig dersom de ikke er i stand til å skaffe seg dette på

egenhånd. Rundskriv til Lov om sosiale tjenester i NAV poengterer videre at dette innebærer at kommunene har ansvar for at hver enkelt har en tilfredsstillende bolig som en grobunn for at mennesker skal kunne delta i samfunnet, samt at NAV-kontorene er pliktige til å medvirke i dette (NAV, 2012). Det er dermed også lovverk som er med på å beskytte mennesker som av ulike grunner har utfordringer med å bo slik at de får oppfølging og bistand til å opprettholde en god bosituasjon.

1.2 Relevansen for sosialt arbeid

Rusavhengighet og bostedsløshet betegnes begge som å være sosiale problemer. Sosiale problemer er problemer i samfunnet som ikke bare gjelder en enkelt person, men flere mennesker slik at det får betydning for samfunnet (Ellingsen & Levin, 2016, s. 48). Den enkeltes sosiale problem er da samfunnets sosiale problem dersom det forekommer i en større grad hos flere mennesker. En undersøkelse gjort av SSB i 2020 viser at 34 % av befolkningen i Norge drikker alkohol ukentlig (Lunde, 2020). Å være avhengig av alkohol og problemer relatert til bruk av alkohol er i dag en av de to største problemene i helsesektoren i landet vårt i dag, noe som gjør at vi kan definere rusavhengighet som et sosialt problem (Håkonsen, 2018, s. 378). Å være rusavhengig og hjemløs er to problemer som sammen og uavhengig av hverandre, bidrar i ekskluderingen av marginaliserte mennesker i samfunnet (Dyb, Solheim, & Ytrehus, 2004, s. 18). Det vil si at mennesker som er i behov for bolig ofte ikke er i stand til å finne seg bolig på det private markedet og blir sett ned på av deler av samfunnet.

Som sosionom har man et samfunnsansvar gjennom å forebygge, løse og redusere sosiale problemer i samfunnet, både på individ-nivå, gruppenivå og samfunnsnivå. Det medfølger også en forpliktelse at man gjennom sin utførelse av yrket fremmer sosial rettferdighet som igjen er sterkt forankret i menneskerettighetene (Ellingsen, Martinsen, & Strøm, 2019, s. 14). Tilgangen til en bolig og viktigheten av dette nedfelt i FNs menneskerettighetserklæring av 1948 (De forente nasjoner, 1948). Boligsosiale tiltak, som kommunale boliger og bistand og hjelp i boligen, er en del av det sosiale arbeidet som sosionomen utfører for å kunne tilrettelegge for mennesker med utfordringer i sin bo-situasjon eller andre påvirkende faktorer som gjør det vanskelig å finne og beholde bolig.

Som sagt tidligere er bolig en menneskerett, på lik linje med tilgang til mat, klær, helseomsorg og sosiale ytelser, ifølge FN. Denne konvensjonen er ratifisert av Norge, som vil si at vi som nasjon har forpliktet oss til å sørge for at disse rettighetene er tilgjengelige for alle

innbyggere i Norge. I 1996 var det 6200 mennesker som ble regnet som bostedsløse, mens i 2016 har dette tallet minsket betraktelig og det ble da registrert 3909 bostedsløse (Dyb & Lid, 2017, s. 43). Det er viktig å nevne at disse tallene ikke omfatter mennesker som ikke har midlertidig opphold i Norge eller barn som er bostedsløse med en eller flere foreldre, ei heller flyktninger som har fått opphold i Norge og som bor på mottak i avvente av bosetting i en kommune.

1.3 Problemstilling

Hvordan kan boligsosiale tiltak bidra til at mennesker med en rusavhengighet mestrer å bo og beholde sin bolig?

1.4 Begrepsavklaring

1.4.1 Rusavhengighet

I Norge benytter man den internasjonale sykdomsklassifikasjonen ICD-10 til å diagnostisere mennesker med rusproblemer. Det er seks kriterier som definerer rusavhengighet gjennom ICD-10 og tre av disse kriteriene må være oppfylt for at man får diagnosen rusavhengighet. Rusavhengighet blir definert som en avhengighet av alkohol og/eller narkotiske midler (Håkonsen, 2018, ss. 379-380). Kun alkohol og tobakk er lovlige rusmidler i Norge, mens alle typer narkotiske stoffer er illegale.

1.4.2 Boligsosiale tiltak

Boligsosiale tiltak er tiltakene som benyttes når individer ønsker, skal eller forsøker å bo. For å kunne gjøre dette er man avhengige av å redusere hindringer, øke egenskaper og kunnskap, samt ha de riktige ressursene for å kunne mestre å bo eller å skaffe seg en bolig (Ulfrstad, 2011, s. 21). Boligsosiale tiltak handler altså i mange tilfeller om å sikre bolig til de som er vanskeligstilte på boligmarkedet av en eller annen grunn (Bakke, Kvamme, Mydland, & Wærdahl, 2012, s. 8). I denne oppgaven omhandler boligsosiale tiltak både boligens utforming, boligens beliggenhet, bo-oppfølging og bo-trening.

1.4.3 Kommunale boliger

I denne oppgaven vil jeg forholde meg til kommunale boliger som bosted for rusavhengige. Kommunal bolig er tilbudet som de mest vanskeligstilte i samfunnet får for å kunne komme seg på boligmarkedet. For mange rusavhengige er dette den muligheten de får dersom de ønsker å komme seg i boligmarkedet i Norge. Min problemstilling setter dermed søkelys på hvilke boligsosiale tiltak som er med på å bidra til at rusavhengig klarer å beholde sin bolig, samt mestre sin bosituasjon.

1.5 Oppbygning av oppgaven

Oppgaven inneholder fire kapitler, der introduksjonen er inkludert. Kapittel 2 er metodedelen hvor jeg går igjennom fremgangsmåten og metoder jeg har benyttet meg av for å finne relevant teori og data. Deretter går jeg nærmere inn på hvordan jeg kvalitetssikrer de dataene og litteraturen jeg har valgt ut. Kapittel 4 er diskusjonsdelen og den største delen av oppgaven min hvor jeg drøfter de ulike dataene og litteraturen jeg har funnet opp imot hvordan rusavhengige skal mestre å bo, samt beholde sin bolig. Avslutningen oppsummerer deretter hovedfunnene i drøftingsdelen.

2.0 Metode

NTNU krever at Bacheloroppgaven i Sosialt arbeid er en teoretisk oppgave hvor man benytter seg av systematiske søk for å finne relevant litteratur og teori. Det kan derfor ha like trekk knyttet til en litteraturstudie da litteraturstudier krever at man aktivt leter etter relevante kilder som kan være med på å drøfte ens aktuelle problemstilling, samtidig som man er kritisk til hva slags artikler, bøker og teori man benytter (Dalland, 2018, s. 209). Jeg har dermed ikke gjennomført egne undersøkelser rundt min problemstilling, men brukt tidligere data for å besvare oppgaven. Min oppgave og problemstilling drøftes derfor gjennom forskning og litteratur som allerede finnes fra før av.

2.1 Prosess

I oppgavens startfase benyttet jeg meg av universitetets bibliotek for å finne relevante bøker innenfor mitt tema. Ved å lese innholdsfortegnelse og sammendrag på baksiden av bøkene fant jeg den litteraturen jeg så som viktig for å kunne både starte min tankeprosess for å finne relevante vitenskapelige artikler, men også litteratur for å kunne benytte i oppgaven.

Fagbøkene jeg benyttet meg av førte meg videre inn i prosessen i å finne ut av hva jeg ønsket å fokusere på i oppgaven. Fagbøkene og andre bøker knyttet til mitt fokusfelt var med på å danne grunnlaget til utvalget av søkeord jeg ønsket å benytte meg av i oppgaven.

I søken av relevant litteratur og forskning har jeg brukt ulike søkeord som hadde som mål å utvide søket nok til å kunne finne ulike kilder som viser flere sider av de boligsosiale tiltakene. Samtidig var det også viktig for meg at mine søkeord var presise nok til å kunne finne kilder som var relevante for oppgaven. Jeg har benyttet meg av søkemotorene Oria, Idunn og Google Scholar. Søkeordene jeg har brukt, enten alene eller kombinert med hverandre, er «boligsosialt arbeid», «boligsosiale tiltak», «boligsosialt», «rus», «rusavhengighet», «rusfri», «ROP», «bolig» og «boevne». Søkeordene jeg har brukt er kun norske da jeg ønsker å ha et fokus på de boligsosiale tiltakene som blant annet benyttes i norske kommuner og organisasjoner som jobber med rusavhengige. Ved å benytte meg av norske søkeord har jeg også begrenset det geografiske området for mitt litteratursøk da det er mest studier og undersøkelser i Norge som kommer innunder søket.

Ved å bruke disse søkeordene separat får man svært mange treff. Da jeg benyttet «boligsosialt arbeid» alene ved et søk, fikk jeg over 100 treff. Jeg avgrenset dette ved å krysse av for å søke

kun på fagfelleverderte tidsskrift og endte opp med 15 treff. Ut av disse treffene valgte jeg ut de som så relevante ut for min oppgave gjennom først å se på overskrift, deretter leste jeg «summary» for å bekrefte hvorvidt dette var artikler jeg kunne bruke. Denne prosessen benyttet jeg meg av på alle mine søk.

Jeg har også benyttet meg av nettsidene til Napha, Veiviseren, Lovdata og Regjeringen for å finne relevante kilder og litteratur til oppgaven. Napha ledet meg til relevant litteratur i form av fagbøker gjennom sitt temahefte «Et sted å bo, med rom for å leve – inspirasjon til boligsosialt arbeid» utgitt i 2021. Veiviseren, som er et digitalt verktøy som har samlet alt av informasjon om bolig slik at det er lett tilgjengelig for kommunene, samarbeidspartnere, ansatte i direktoratene, statsforvalterembetene og brukerorganisasjoner, er også et tiltak som kom av strategien Bolig for velferd (2014-2020) (Veiviseren, u.d.). Lovdata brukte jeg for å ta med det relevante lovverket som brukes i helse- og sosialtjenesten, og til slutt Regjeringen som har utarbeidet aktuelle nasjonale strategier i forhold til den sosiale boligpolitikken.

Litteraturen jeg har valgt å benytte meg av er datert fra 2004 frem til 2021. Grunnen til at jeg valgte å inkludere litteratur av eldre dato er fordi selv om bolig og boligsosialt arbeid har endret seg i løpet av de siste ti årene, er fortsatt mange av de samme utfordringene og løsningene relevante. Svakheten med dette kan være at den empirien jeg benytter meg av ikke nødvendigvis viser den situasjonen samfunnet står i den dag i dag. Sosialt arbeid endrer seg i takt med samfunnet og menneskene som bor i det, som krever at sosionomen oppdaterer seg på relevant kunnskap og metoder som benyttes.

2.2 Kvalitetssikring av kilder

Å være kritisk til kildene og dataene man vurderer å bruke i oppgaven er en viktig del av arbeidsprosessen. Selv om kildene man finner er godt skrevet og tilhører ens overordnede temaet, er det ikke alltid at de relevante nok til å være med på å belyse problemstillingen (Dalland, 2018, s. 158). I denne delen av arbeidet med kildene kreves det mer da det ikke er godt nok å lese overskrift og sammendrag av teksten. Jeg valgte meg ut data jeg ville ha med i oppgaven og deretter tok jeg ut hovedpunkter fra disse tekstene og kopierte det inn i et Word-dokument. På denne måten kunne jeg se hva av kilden jeg kunne benytte meg av i oppgaven. Dersom jeg ikke fant noe i teksten som jeg kunne se var relevant for oppgaven min, ble teksten fjernet fra listen min over aktuelle kilder.

Hvem som har skrevet teksten har også vært viktig for meg. Alle søkene mine har vært med fokus på at kildene skal komme fra fagfelleverderte tidsskrift. Dette setter et visst krav til hvem som får publisert sine tekster og data. Gjennom å søke på de ulike forfatterens navn fikk jeg raskt oversikt over hva de sine fagfelt var og hvorvidt de har skrevet noe annet innen det samme temaet. Jeg benyttet meg av Google Scholar i denne prosessen. Slike søk kan også være med på å belyse hva slags arbeidsplass, utdanning eller erfaring forfatteren har (Dalland, 2018, s. 160).

3.0 Diskusjon

I denne delen av oppgaven skal jeg drøfte min problemstilling opp mot valgte litteratur. Rusavhengiges bo-karriere er av ulike grunner mer kompliserte og i mange tilfeller avhengig av et godt fungerende støtteapparat for å kunne lykkes. Jeg vil derfor drøfte hvilke faktorer som er med på å påvirke rusavhengiges muligheter til å kunne bo og beholde sin bolig i Norge. Videre har jeg valgt å dele opp de ulike påvirkningsfaktorene i fem bolker bestående av kartlegging av boligen, ulike syn på bolig, boligens beliggenhet, boligens utforming, hjelpeapparatet og til slutt oppfølging i boligen og bo-trening.

3.1 utfordringer ved å bo som rusavhengig

Mange har tidligere aldri hatt en fast bolig og mangler dermed kunnskap og ferdigheter i å bo. For andre er kanskje ikke boligen en del av identiteten deres lenger da de over flere år ikke har hatt et fast sted å trekke seg tilbake til (Ulfrstad, 2011, s. 37). Selve kompetansen «å bo» er for mange en egenskap en tar for gitt, men som for mennesker som av ulike grunner ikke har bodd før eller over lengre tid vært bostedsløs bør få opplæring i for å kunne mestre boforholdet og beholde sin bolig. Den tidligere bo-karrieren kan ha bestått av å sove på sofaen til kompiser i rusmiljøet eller kortvarige boforhold på egenhånd som har ført til utkastning, som videre har påvirket både egen selvfølelse og tillitsforholdet til ulike hjelpere (Aakerholt, Tønnesen, & Vea, 2016, s. 41).

Stigmaet som medfølger å være rusavhengig vil også avgjøre hva slags muligheter man har på boligmarkedet. På det private markedet må man selge seg selv inn som en godt fungerende leieboer, mens på det kommunale markedet tar kommunens ansatte ansvar for å vurdere hvem som er de mest vanskeligstilte på boligmarkedet og dermed behøver en bolig (Dahl U. P., 2019, s. 298) . Likevel møter rusavhengige også på utfordringer på det kommunale boligmarkedet. Den seneste statistikken utarbeidet av SSB per dags dato viser til at det i Norge i 2019 var 109 495 kommunale boliger. Kommunale boliger kan være alt fra omsorgsboliger, til boliger for flyktninger og boliger for økonomiske vanskeligstilte. Boligene består av boliger eid av kommunene, boliger som er framleide av kommunene og boliger som er privateide, men som kommunen har disposisjonsrett til å bruke (Statistisk sentralbyrå, 2020). Kvalitet, utforming og bruksområdet av disse boligene er det hver enkelt kommune som rår over. I en rapport gjort av NIBR i 2016 kunne man se at 23 % av alle bostedsløse var

registrert med en dobbeltdiagnose av rusavhengighet og psykiske lidelser (Dyb & Lid, 2017, s. 16). Antallet bostedsløse i 2016 var 910 personer, noe som vil si at 209 av disse hadde en ROP-diagnose. Videre dokumenteres det gjennom undersøkelsen at hele 4 av 5 som har vært bostedsløse over lengre tid har en rusavhengighet. Langvarig bostedsløshet i rapporten gjort av NIBR menes det mennesker som har vært bostedsløse i mer enn ett halvt år (Dyb & Lid, 2017, s. 59). Bostedsløshet over lengre tid er dermed et gjennomgående problem hos rusavhengige og vi skal nå videre drøfte faktorer som kan være med på å sørge for at rusavhengige mestrer å bo og beholder sin bolig.

3.2 Kartlegging av boligen

En kartlegging av boligen og hva den rusavhengige ønsker å få ut av boligen er dermed et viktig forarbeid. Dette kan være med på å øke sjansen for et vellykket boforhold og sørge for riktig bolig til riktig tid. Hvilken funksjon boligen skal ha for brukeren er et viktig aspekt. Noen ønsker at boligen skal være et sted man kan trekke seg tilbake til og skjerme seg fra verden, mens andre ønsker å bruke den som en arena hvor det kan dyrkes sosiale nettverk (Aakerholt et. al., 2016, s. 41). Noen ønsker kanskje også at boligen skal kunne brukes til en kombinasjon av begge disse alternativene. Ved å gjennomføre en grundig kartlegging før tildeling av bolig, tjenesteutøveren enklere kunne jobbe med brukeren ut ifra et godt utgangspunkt. En egnet bolig er en viktig del dersom det er ønskelig at brukeren skal mestre boforholdet. Dette krever dog at kommunen har en variert boligmasse, noe som ikke alltid er tilfellet.

En god kartlegging av hva slags bolig den rusavhengige er i behov for og hva slags booppfølging som er nødvendig for å kunne lykkes med bo-forholdet krever et godt samarbeid mellom de ulike aktørene som er involverte (Ulfrstad, 2011, s. 227). Dette kan være ansatte i den koordinerende enheten i kommunen, ansatte fra ulike rus-institusjoner som har fulgt den rusavhengige, fastlege, NAV, boligkontor og/eller frivillige organisasjoner m.m. Dette krever dog et samtykke fra den rusavhengige om hvorvidt de ulike partene er invitert inn til samarbeid for brukerens beste. En slik kartlegging med mange ulike samarbeidspartnere kan også fremstå som overveldende for den rusavhengige dersom det er mange gode hjelpere med ulike meninger og råd. En god dialog med hovedsakelig den rusavhengige er viktig og er med på å legge til rette for brukermedvirkning. Uten dette kan viktig informasjon som den rusavhengiges egne ønsker og forventninger (Aakerholt et. al., 2016, s. 121).

En del av de boligsosiale tiltakene bør settes i gang før brukeren i det hele tatt har flyttet inn i en bolig. Ulike mennesker trenger ulike boliger, rusavhengige er ikke et unntak fra dette. Dette må også sees i sammenheng med at ikke alle rusavhengige har et mål om å bli rusfrie i prosessen. For disse kreves det kanskje en annen bolig enn for de som ønsker å bli rusfrie (Dahle, 2021, s. 31). Likevel er boligen for de aller fleste et hjem som den enkelte ønsker å selvbestemme og råderett over. En riktig tilpasset bolig, både i forhold til beliggenhet, størrelse, tjenestepersonalet i nærhet eller ikke og en langsiktig plan for den eventuelle bo-karrieren, vil være med på å påvirke hvorvidt den rusavhengige mestrer å bo.

En kartlegging av boligen kan også være et forebyggende tiltak. Boveilederen kan få informasjon fra den rusavhengige om eventuelle tidligere erfaringer med boliger og boveiledere (Aakerholt et. al., 2016, s. 122). Samarbeid med andre aktuelle instanser er også viktig informasjon å få med dersom brukeren samtykker til dette. Alt av betydning, som for eksempel utfordringer med psykisk helse, hvorvidt han har hatt et tidligere høyt fungerende liv, kognitive utfordringer, omfang av rusmiddelbruk, sosiale nettverk og annen oppfølging, er viktig å få avdekt før han får utdelt bolig. Selv om dette er relevant kan det også skape et slags bilde av den rusavhengige som noen de ikke er i dag. En måte å løse denne utfordringen på er å planlegge et kartleggingsopphold i en midlertidig bolig.

Bø, Høyland & Wagø (2019, s. 27) beskriver dette i sitt prosjekt hvor Melhus kommune har hatt et fokus på å få mest mulig riktige boliger til rusavhengige. Dette er midlertidige boliger hvor rusavhengige kan bo i tre måneder for å få kartlagt sin boevne, sine egne ønsker bolig og oppfølgingsbehovet. Ut ifra kartleggingsoppholdet plasserer de deretter den rusavhengige hvor de tror han får best utnytte av boligen. Det kan dog være flere utfordringer med denne utførelsen. 3 måneder er ikke lang tid med observering og i verste fall kan den rusavhengiges behov endre seg stort etter disse månedene når han er plassert i en bolig som en gang var ment for å passe han. Dersom den rusavhengige hadde en dårlig periode i boligen, men stabiliserer seg når han er for eksempel plassert i et større boligkompleks med mye uro og naboer som har store hjelpebehov, kan dette føre til et tilbakefall eller forverring.

Bergsgard, Bratt & Vassenden (2013, s. 15) viser til i deres rapport at grunnen til at det også oppstår opphopninger av rusavhengige i samlokaliserte boliger i kommunene kan forklares med at de rusavhengige ønsker dette selv. Dette begrunnes med at rusavhengige ikke muligens ikke føler et like stort sosialt stigma ved å bo med likesinnede, som også er i samme situasjon hvor de ruser seg. Ved å bo i et boligkompleks med barnefamilier, par og eldre som

ikke har en rusavhengighet er det større sjans for bomiljøklager og deretter å mislykkes i bo-forholdet.

Forventet botid eller kartlegging av hva slags bo-karriere den rusavhengige ser for seg er også en viktig del av prosessen med å finne den riktige boligen til riktig tid. I den kommunale boligsektoren har det vært fokus på høy utskiftning og bistand til å hjelpe mennesker inn på det private markedet for å sørge for at de aller mest sårbare kan benytte seg av de kommunale boligene. På denne måten kan kommunale boliger beskrives som et kortvarig hjelpemiddel som kan være med på å stabilisere mennesker slik at de kan finne bolig på egenhånd (Sørvoll, 2018, s. 52). Dette er da tidsbestemte kontrakter med på å regulere, noe som kan være en utrygg faktor for rusavhengige som da eventuelt lykkes i bo-forholdet.

En annen viktig faktor er at kartleggingen ikke må foregå med falske forhåpninger og uten å ha et tjenestetilbud tilgjengelig. Dette kan føre til at den rusavhengige i første omgang bygger opp sine forventninger om en ikke-eksisterende bolig, for så å få et nytt nederlag som til neste gang vil gjøre det vanskeligere å motivere til en ny kartlegging (Aakerholt et. al., 2016, s. 120). En avklaring mellom den rusavhengige og tjenesteapparatet om for eksempel hva slags bolig er hensiktsmessig og samtidig tilgjengelig vil kunne være med på å sikre et virkelighetsorientert bilde av prosessen.

3.3 Ulike syn på bolig

Det er ulike perspektiver på hva en bolig er, og hva den skal benyttes til er med på å påvirke hva slags bolig mennesker med en rusavhengighet får gjennom kommunen. Disse modellene kan også være med på å bestemme hvem som får seg bolig først, da det i mange kommuner kan være boligknapphet av boliger som kan benyttes av blant annet rusavhengige. Tidligere bomiljøklager, mislykkede bo-forsøk eller andre utfordringer kan være med på å gjøre det vanskeligere å få seg en bolig hvor det ikke er samlokalisering av mennesker med rusavhengighet. Jeg har valgt å belyse to av mange modeller som er i bruk i Norge i dag, da trappetrinnmodellen og Housing First.

3.3.1 Trappetrinnmodellen

En modell som kan brukes for å etablere bostedsløse og som kan fungere for mennesker for mennesker med en rusavhengighet er i dette tilfellet trappetrinnmodellen (Dyb et. al., 2004, s. 98). Modellen består av både opplæring og kvalifisering for å få bestemte boliger, noe som

betyr utøvelse av makt og kontroll ovenfor den innflyttede. Den rusavhengige starter med boliger som er nederst på rangstigen, som for eksempel et herberge, opp til toppen hvor en ordinær bolig ruver på toppen. Denne modellen har som mål at den enkelte skal ta et oppgjør med sitt problem, i dette tilfellet sin rusavhengighet. Dette stiller høye krav om motivasjon til endring, til å ta konsekvenser av valg og å være underdanig personalet som følger opp den enkelte. Fallgruven med denne modellen er at den kan være demoraliserende for mennesker som har utfordringer med å bo fordi de kan risikere å aldri klare å gå opp til neste trappetrinn. Fra et sosialfaglig perspektiv vil dette bryte med menneskerettigheten rundt retten til bolig. Fokuset vil dermed være at du må gjøre deg fortjent til boligen.

Trappetrinnmodellen kan også være en god måte å lære seg å bo på for enkelte rusavhengige. Ved å starte på bunnen av boligrangstigen med informasjon om at du kan jobbe deg oppover, kan dette føre til økt motivasjon. Dette kan også føre til en læring ved den rusavhengige lærer seg å bo selvstendig med bistand fra boveiledere (Dyb, 2005, s. 73). Denne gradvise introduksjonen til bolig sørger er avhengig av at den rusavhengige er motivert og ønsker å lykkes i bo-karrieren. Modellen vil fungere for de som har behov for klare grenser og mål for å klare å lykkes i bo-treningen. Sjansen for at ikke alle lykkes er høy, men det er heller ikke full suksessrate i andre modeller.

3.3.2 Housing first

Housing First er en annen modell som omfatter å få bostedsløse inn i egen bolig. Housing First ble først etablert i Norge i 2012-2013 og er en relativt ny metode. I motsetning til trappetrinnmodellen har Housing First et fokus på at den enkelte ikke skal gjøre seg fortjent til bolig da dette er et grunnleggende menneskebehov på lik linje med de andre menneskerettighetene i FNs artikkel 25. Oppfølgingen brukeren får av hjelpeapparatet er i stor grad utarbeidet i samarbeid mellom de to partene (Helse-Vest, 2016, s. 16). Housing First har likevel noen krav for at man skal kunne delta, som innebærer at brukeren godtar vilkårene som er utarbeidet i en standard leiekontrakt, at oppfølgingsteamet får tilgang til boligen minst en gang i uka og at brukeren er i målgruppa.

Den rusavhengige trenger som nevnt ikke gjøre seg fortjent til boligen da bolig regnes som en grunnleggende menneskerettighet. Housing First legger også til rette for brukermedvirkning gjennom å ha et recovery-syn på prosessen. Dette fører til hjelpeapparatet og den rusavhengige kan oppleve tillit, ærlighet og likeverdighet mellom hverandre (Dahl T. , 2021,

s. 64). Ved at den rusavhengige har selvbestemmelse over egen situasjon kan motivasjonen for å lykkes økes. Selvbestemmelsen gir brukeren muligheten til å selv finne ut hva som er viktig for han i hans livssituasjon. Et eksempel er at brukeren selv formidler hva slags bolig han ønsker og som passer han der han er i livet per dags dato. Ønsker brukerne å bli rusfri, er ikke det å bo på et herberge eller i et helkommunalt bygg nødvendigvis veien til et rusfritt liv dersom rusmidler er lett tilgjengelig.

Andvig, Borg, Karlsson & Lyberg (2013, s. 166) sin studie viser til at dersom grunnleggende behov hos rusavhengige blir ivaretatt, kan dette også føre til at de ønsker å skape positive endringer i livet sitt. Ivaretagelse i denne studien betyr å få støtte fra personalet i helse- og sosialtjenesten i prosessen med å flytte i egen bolig. Medmenneskelighet var også en stor del av de ansattes fokus, noe som også i Housing First-modellen som nevnt tidligere.

3.4 Boligens beliggenhet

Beliggenhet av bolig er også et viktig virkemiddel. I et helkommunalt bygg i nærhet av sentrum av byen kan det være vanskelig å fjerne seg selv fra et miljø som inneholder mye rusbruk og mennesker tilknyttet rusmiljøet. I en studie gjennomført i en anonym norsk kommune for å evaluere et treårig boligprosjekt fikk deltakerne, bestående av seks personer med langvarige rus- og psykiske helseproblemer, selv satt ord på hvordan det var å skape et hjem i deres hverdag. Selv om man har en lås på døren og bestemmer selv hvem man ønsker å ta inn i boligen, er det fortsatt vanskelig med fristelser og elendighet like utenfor døren (Andvig et. al., 2013, s. 164). Mindre eller separerte boliger et stykke utenfor sentrum ble i studien påpekt som en fordel både i forhold til trygghet og for å kunne holde rusinntaket sitt under kontroll over tid. Separate boliger utenfor bykjernen kan være med på å legge til rette for at den rusavhengige i større grad klarer å skille seg fra rusmiljøet. Den rusavhengige kan dermed skjerme seg fra uønskede gjester og ha en lengre reisevei for å kunne skaffe seg rusmidler.

Ulempen med separerte boliger eller boliger som ligger lengre ut fra bykjernen kan være følelsen av isolasjon. Mennesket er et sosialt vesen som er avhengig andre mennesker og å føle seg en del av et fellesskap. Ved å fjerne mennesket fra det fellesskapet, kan man lage en situasjon hvor den rusavhengige bruker rusen for å dempe ubehaget og skape velbehag (Aamodt & Wangensteen, 2019, s. 240). Bø et. al. viser til i intervjuene gjort i Melhus og Trondheim kommune hvor de ansatte i kommunene presiserer viktigheten av at boligene er i

nærhet til tjenester og hjelp ved behov, gjerne da i gangavstand fra boligen (2019, s. 26). Fordelen med samlokaliserte boliger kan være at tjenester fra kommunen kan være lettere tilgjengelig da kommunen sparer på ressurser ved levering av tjenester dersom tjenestemottakerne er i nærhet av hverandre (Bergsgard et. al., 2013, s. 22)

Med samlokalisering av mennesker med rus-utfordringer kommer også utfordringer med stigmaet til større boliger. Det knyttes et sosialt stigma knyttet opp mot både rusavhengige og en forventning om en oppblomstring av dårlig bomiljø der rusavhengige oppholder seg og bor (Bergsgard et. al., 2013, s. 71) Dersom man lever i et utrygt miljø hvor man i stor grad påvirkes andres negative atferd, er det større sjanse for at man selv mislykkes. Evelyn Dyb (2005, s. 61) beskriver dette i sitt prosjekt hvor hun påpeker at mennesker som bor i samlokaliserte boliger med belastede miljøer får en merkelapp på seg. Denne merkelappen kan settes av både nabolaget, kommunen, politikere og helse- og sosialtjenesten. Å fjerne denne merkelappen koster både tid og penger, da dette kan kreves at kommunene må kjøpe opp flere boliger for å unngå en boligknapphet som fører til at rusavhengige med ulik grad av rusutfordringer blir samlet i store samlokaliserte boliger (Bergsgard et. al., 2013, s. 22).

Naboskap kan være en stor del av boligens beliggenhet. Ved å plassere rusavhengige blant boliger i ordinære nabolag kan det skapes vanskelige forhold for de ulike partene. Skepsis og redsel kan være en stor del av følelsesregisteret når både tyngre og lettere rusavhengige flytter inn i nabohuset ved siden av småbarnsfamilien. Mange rusavhengige, kanskje da spesielt de som ikke har bodd på lengre tid, har et mer ustrukturert og frittsvevende liv uavhengig av den så kalte normale hverdagen (Aakerholt et. al., 2016, s. 113). Støy om natten, kriminalitet, større trafikk av andre i rusmiljøet og avvikende atferd er noe av det som knyttes til rusavhengiges bosituasjon. For noen naboer kan kun det å vite at det bor rusavhengige i nabolaget føre til en økt sjanse for bomiljøklager grunnet stigmaet knyttet til rusavhengige. Gjentakende bomiljøklager kan i verste fall føre til utkastelse. I en undersøkelse gjort av IRIS (2013, s. 61) på rusavhengige og bomiljø, viser de til resultater som peker på at det er en sammenheng mellom rusbruk i nærmiljøet og redusert trivsel i bo-situasjonen blant rusavhengige.

Trivsel i bo-situasjonen vil for de aller fleste være viktig for å kunne klare å beholde boligen de bor i. Dårlige naboer kan være med på å skape en frykt for å miste boligen dersom man opplever å ikke klare å begrense hvem som får tilgang til boligen. Andvig et. al. (2013, s. 164) viser til i sin undersøkelse av følelsen av trygghet og minsket frykt for å bli kastet ut hadde betydning for de rusavhengige som ble intervjuet. Gode naboer, uavhengig av om de er

rusavhengig eller ikke, er med på å påvirke bo-situasjonen til den enkelte. Et godt forhold til naboer er med på å skape ens identitet og følelse av å være en del av fellesskapet, noe som videre kan motivere til å sosial deltakelse i samfunnet.

3.5 Boligens utforming

Fokuset på å finne en bolig for mennesker som er bostedsløse har hittil vært på boligens funksjon. Dette er viktig i seg selv, men boligen skal også være et hjem til den som ønsker å bo der. En stabil og hjemlig bosituasjon vil for mange mennesker med en rusavhengighet være det første steget dersom de ønsker å redusere sin bruk av rusmidler (Andvig et. al., 2013, s. 161) . Dette vil også øke sjansen for at de motiveres til å ta vare på boligen og dermed sørge for at leieforholdet varer.

Å gjøre boligen til et hjem innebærer for mange å gjøre selve boligen til sin egen gjennom for eksempel fargevalg, interiør og å holde orden. Mange rusavhengige som har vært bostedsløse over lengre tid kan ha utfordringer med å føle en tilknytning til boligen og dermed vanskeligheter med å mestre egenskapen å bo. Ved å gjøre boligen mer hjemlig øker dette sjansen for at boligen blir tatt vare på, noe som videre kan gjøre sannsynligheten større for at den rusavhengige føler seg tilknyttet til boligen (Andvig et. al., 2013, s. 167). Dette kan videre også føre til at den rusavhengige er mer kritisk til hvem han eller hun slipper inn i boligen, da de ønsker å ta vare på boligen sin. Store opphopninger i større boligkomplekser med mennesker som har ulik grad av utfordringer med rus og rusavhengighet kan føre til utfordrende naboskap som kan føre til at de mest utrygge isolerer seg inne i sin egen leilighet.

Bø et. al. (2019, s. 23) viser til sine intervjuer med rusavhengige i ulike boliger i Melhus og Trondheim kommune at beboerne i småhus hadde et mye sterkere forhold til boligen sin enn de som bor i større leilighetskomplekser. Små boliger er enklere å holde i stand, samtidig som det å ha et eget bosted som ikke er tett tilknyttet til andre med samme utfordringer skaper en distanse fra rusen og urolige nabolag. Samtidig er småhus gjerne plassert utenfor bykjernen, kanskje til og med på steder hvor det er vanskeligere å benytte kollektivtrafikk. Dette kan være med på å skape en utrygghet og følelse av å bli isolert.

Hjemmet blir for mange en del av ens identitet. Bakke et. al. (2012, s. 37) viser til en studie gjennomført av Husbanken hvor informantene påpeker viktigheten av at boligen ikke gir følelsen av å være institusjonspreget. Dette kan endres på ved å kjøpe møbler og interiør, men det er vanskelig da man er avhengig av å ha økonomi til å prioritere dette. Økonomien setter

dermed grenser på hvorvidt de kan gjøre boligen om til et hjem. Dersom man heller ikke kan opprettholde en god standard på boligen, forsvinner effekten av å ha en fin bolig å holde i stand og dermed forsvinner også følelsen av å ha et hjem.

Under ruspåvirkning er det likevel en større sjanse for at møblement og deler av boligen kan bli ødelagt, enten av beboeren selv eller av andre besøkende. Dette koster utleier penger og beboer kvalitet av trivsel i boligen. I verste fall kan boligene bli ubeboelige en periode grunnet skader. Melhus kommune har gjennomført et utviklingsprosjekt hvor de har spesifikt jobbet mot å utvikle boliger som tåler tøff behandling, men som likevel ser ut som vanlige boliger (Bø et. al., 2019, s. 36). Intervjuer med beboerne viser at dette kan fungere i større grad. Et eksempel på dette er ståltoaletter, hvor en beboer forteller at dette er en god løsning da toalettet ikke blir ødelagt når han er under påvirkning av rus. Dette eksempelet er tatt fra et småhusprosjekt i Melhus kommune som hadde vært brukt i to år da studien ble gjennomført.

Riksrevisjonen gjennomførte en undersøkelse av vanskeligstiltes situasjon på boligmarkedet i 2007-2008 hvor det viste seg at hele 83 % av kommunene de spurte hadde større eller mindre utfordringer med kommunale boliger i dårlig standard (Riksrevisjonen, 2008, s. 9). En bolig som allerede innehar en dårlig standard ved tidspunkt for innflytting vil kunne virke demotiverende for den enkelte å holde boligen i stand. Dette kan være grunnet et liten tilknytning til boligen da den ikke stemmer overens med den personlige oppfatningen om hva et hjem er. Bø et. al. (2019, s. 24) viser til i sin undersøkelse at flere av de rusavhengige uttrykker å være opptatt av å opprettholde en god standard i boligen sin da dette er med på å få boligene til å se ut som ordinære boliger.

3.6 Hjelpemiddelet

Rusavhengige er mennesker som kan være utfordrende å fungere som et hjelpemiddel for grunnet negative motoverføringer av følelser fra personalet. Aktivering av disse negative følelsene blant personalet kan være med på å endre hvordan personalet utøver bistand og hjelp ovenfor en gruppe i samfunnet som allerede er stigmatisert. Disse negative følelsene kan være med på å bidra til at rusavhengige ikke klarer å gjennomføre sin behandling eller mestrer å bo sin bolig (Lossius, 2021, s. 32).

Stigmaet rundt rusavhengige kan begrunnes i at rusavhengige er en gruppe av mennesker som ofte er i medias søkelys av negative grunner, noe som skaper en «oss» og «de»-perspektiv som på mange måter kan fjerne de menneskelige egenskapene som også rusavhengige har

(Lossius, 2021, s. 29). Andre karaktertrekk som følger rusavhengige, uavhengig om det stemmer eller ikke, omhandler dårlig impuls kontroll, sinne og at de er rusavhengige grunnet valget om å sette rusen fremfor alt annet. Denne gruppen kan ha møtt flere mennesker i hjelpeapparatet som har blitt oppfattet som negativt og derfor tar med seg disse erfaringene videre i møte med andre.

Et eksempel på hvordan stigma knyttet til rusavhengige kan påvirke deres bo-karriere er gjennom boligkontoret i de ulike kommunene. Mennesker med en rusavhengighet kan bli nedprioritert til fordel for familier, flyktninger, mennesker med psykiske lidelser og andre vanskeligstilte grupper (Karagöz, 2010, s. 20). Rusavhengige vil i manges øyne oppfattes å kreve mer fra hjelpeapparatet og koste kommunene mer penger da deres stabilitet i bo-karrieren nødvendigvis ikke er like forventet som hos de andre nevnte gruppene.

Relasjonen mellom den rusavhengige og personalet kan være med på å påvirke om hvorvidt den rusavhengige mestrer å bo i egen bolig. En gjensidig respekt eller anerkjennelse kan være med på å styrke den rusavhengiges opplevelse av å kunne medvirke i størst grad i egen bo-situasjon, med støtte fra sosialarbeideren (Eriksen, 2017, s. 46). Manglende anerkjennelse blant mennesker med en rusavhengighet kan komme av et lite støttende sosialt nettverk og familie, dårlig fungering i arbeidslivet eller en manglende følelse av identitet (Ellingsen & Skjefstad, 2016, s. 99). Det kan også komme i form av krenkelse gjennom stigmatisering. Konsekvenser av dette kan påvirke den oppfattelsen man har av hjelpeapparatet i boligen man bor i, men også oppfattelsen av seg selv som individ.

For at relasjonen mellom den rusavhengige og hjelpeapparatet skal være god, er det avhengig av at begge parter snakker med og lytter til hverandre (Gjeitnes, 2008, s. 106). Sosialt arbeid omhandler ikke bare å legge til rette for mestring, men også finne ut av betydningen av mestring for den enkelte. For noen vil boligen være et steg i retningen mot å bli fri fra rusen, mens andre ønsker å fortsette med rusen i mer trygge omgivelser. En avklaring av hva boligen betyr for den rusavhengige, samt hva han ønsker å bruke den til er også en del av arbeidet for å mestre bosituasjonen. Boveilederne Eriksen (2017, s. 50) intervjuet fortalte at livssituasjonen til den rusavhengige kunne skifte grunnet rusbruk og derfor var det viktig at samarbeidet skjedde ut ifra hva slags dagsform han eller hun var i. Ved å gjøre dette kan samarbeidet fungere i større grad ved at det vises forståelse for at man er i en prosess hvor hver dag er ulik, slik det er for alle mennesker, uavhengig av om man har en rusavhengighet eller ikke. Likevel kan en slik tilnærming føre til at man skaper uklare grenser for den rusavhengige. Som boveileder er man er avhengig av en profesjonell og formell

relasjon for å kunne stille krav til den rusavhengige dersom det oppstår utfordringer i bo-situasjonen som i verste fall kan føre til at han mister boligen.

3.7 Oppfølging i boligen og bo-trening

Oppfølging av mennesker med en rusavhengighet kan by på utfordringer da man kan møte ambivalens, rus, langvarige tjenester og mennesker som har et vanskelig forhold til hjelpeapparatet etter tidligere møter. En prosessorientert oppfølging har fokus på å følge den rusavhengige over lengre tid. Den langsiktige oppfølgingen tar hensyn til at det kommer til å ta tid å enten lære seg praktiske ferdigheter for å kunne bo og dermed også mestre boforholdet. Langsiktige målsettinger, utarbeidet av den rusavhengige sammen med hjelpeapparatet, skal bidra til motivasjon og brukermedvirkning (Aakerholt et. al., 2016, s. 143). Dette kan også bidra til å opparbeide tillit mellom den rusavhengige og hjelpeapparatet, slik at tjenesteyter blir en ressurs i stedet for en påtvingende innehaver av makt. Rita Eriksen gjennomførte i 2016 en undersøkelse med tjuefem boveiledere fra helse- og sosialtjenesten i Sør-Norge hvor hun undersøkte hvordan disse veilederne opplevde at de tok vare på brukermedvirkningen blant brukerne når det kom til oppfølging i boligen. Eriksen (2017, s. 49) forteller at desto mer den rusavhengige får være med å påvirke sin egen bo-oppfølging, desto mer blir deres bo-kompetanse brukt og utviklet. Denne bo-veiledningen er likevel avhengig av at den rusavhengige er i en tilstand hvor han klarer å benytte seg av de veiledningene han får, noe som kan være vanskelig dersom man har et vedvarende høyt inntak av rusmidler som påvirker den fysiske og psykiske helsen (Eriksen, 2017, s. 51).

For de rusavhengige som har hatt utfordringer med å bo, ikke har bodd i en bolig på lenge eller aldri har bodd i sitt voksne liv vil bo-trening være en god plass å starte for å kunne lære seg det grunnleggende for å kunne mestre bosituasjonen de møter. For disse menneskene vil det være mye å lære seg og få forståelse av den første tiden av bo-treningen. Viktigheten av å lære seg både praktiske og sosiale ferdigheter for å kunne fungere i hverdagen i sin egen bolig er svært høy da det vil være med på å bestemme hvorvidt man mestrer boforholdet (Aakerholt et. al., 2016, s. 33). Det første vil være å forholde seg til andre beboere, naboer og personalet som er til stede. Å kunne ta hensyn til omgivelsene sine og tilrettelegge sine aktiviteter etter døgnets tider kan være utfordrende dersom man tidligere ikke har denne formen for struktur i livet sitt (Ulfrstad, 2011, s. 98). Bo-treningen vil kreve at man forplikter seg til å bidra i fellesskapet og forholder seg til husholdets regler og normer. I en prosess hvor man allerede

har utfordringer med å bo, vil dette kunne skape enda mer friksjon blant den rusavhengige, hjelpeapparatet og eventuelle naboer. Bo-treningen kan være med på å skape høy temperatur og restriksjoner for det individuelle.

Bo-treningen kan på mange måter oppleves som en skjevfordeling av makt ifølge Eriksen (2017, s. 45) grunnet av at de sosiale tjenestene i Norge er hierarkisk organisert. Den rusavhengige er i en sårbar situasjon hvor han i verste fall kan miste sin bolig dersom han ikke føyer seg etter de rammebetingelsene som er bestemt på forhånd. Likevel er det viktig å huske på at det er brukeren selv som skal definere hva betyr for han å kunne bo eller å inneha en bolig. Den rusavhengiges stemme må bli hørt, selv om den ikke nødvendigvis kan endre allerede fastsatte regler og krav. Innenfor de satte rammene må det være rom for at individet skal kunne påvirke, selv om dette ikke alltid nødvendigvis er tilfellet. Bo-treningen kan dermed føre til at den rusavhengige faller ut av boligen og møter nok et nederlag i sin boligkarriere, som gjør det vanskeligere å komme seg inn på boligmarkedet senere. En boveileder trenger ikke nødvendigvis å være en positiv løsning for alle, kanskje da spesielt for mennesker som allerede lever utenfor de satte sosiale rammene i samfunnet.

Makt og forståelsen av makten man har er viktig for boveilederne å være klar over. I Eriksen (2017, s. 48) sin undersøkelse var det flere av informantene som fremhevet makt som et sentralt punkt. Til syvende og sist er boligen den rusavhengiges hjem og skal også behandles som dette. Boveilederne må innarbeide muligheter for at de rusavhengige skal kunne klare å benytte seg av sin brukermedvirkning. Dette kan gjøres ved å ha en åpen kommunikasjon om hva boligen betyr for den rusavhengige og hva slags forventninger den rusavhengige har til bo-veilederne. På sikt kan denne brukermedvirkningen være med på å gjøre den rusavhengige mer selvhjulpent og komfortabel med veiledningen fra boveilederne.

Som sagt kan boveilederen kan være avgjørende for hvordan den rusavhengige takler sin bosituasjon. Ifølge Eriksen (2017, s. 46) kan relasjonen mellom boveilederen og den rusavhengige være avgjørende for å fremme den enkeltes ressurser. Dette fokuset kan føre til at den rusavhengige får mer innflytelse over sin egen bosituasjon og dermed også opplever mestring. Dette kan dog kreve at boveilederen stiller krav til den rusavhengige som ønsker å unngå forpliktelser for å kunne unngå nederlagene som følger dette (Ulfrstad, 2011, s. 101). I stedet for å være en motiverende ressurs, så kan boveilederen bli en tyngende bær som kan forsterke følelsen av å mislykkes. En boveileder er en menneskelig faktor, noe som betyr at det alltid vil være en mulighet for at feil skjer. Boveilederen vil alltid stå imellom institusjonens rammer og den rusavhengiges behov, som fører til at arbeidet får sine

begrensninger (Ulfrstad, 2011, s. 129). Enten må han velge å følge de regler og normer som er satt av hans overordnede eller så må han ta individuelle hensyn til den rusavhengige som eventuelt har større vansker med å bo. Det blir dermed vanskeligere for den rusavhengige å vite hvor grensen går mellom velmenende hjelp og instruerende makt.

Hvorvidt boligen føles trygg eller ikke er også en viktig faktor i bo-veiledningen. Det å bo alene i en bolig kan for noen være mer isolerende enn positivt. Rusavhengige uten bolig kan være vant til å oppholde seg på mer folksomme plasser med andre mennesker med de samme utfordringene og derfor kan en egen bolig være både skremmende og ensomt (Aakerholt et. al., 2016, ss. 43-44). Dette kan være viktig for boveilederen å plukke opp. Boveilederne kan dermed fungere som en sosial ressursperson som kan være tilgjengelig ved behov dersom boligen føles for stor og overveldende å være i alene. Boligen trenger ikke nødvendigvis å være et positivt virkemiddel dersom det ikke medfølger riktig veiledning til riktig tid. Her spiller boveilederne en stor rolle i å fungere som støttespillere.

4.0 Avslutning

Hvordan kan da boligsosiale tiltak bidra til at mennesker med en rusavhengighet mestrer å bo og beholde sin bolig? Boligsosiale tiltak omfatter en stor samling av ulike virkemidler som er uunnngåelig avhengig av ressurser, tid og godt samarbeid. Dette gjør at selve arbeidet med å motivere mennesker med en rusavhengighet i bolig kan være krevende og variere ut ifra for eksempel hvilken kommune man tilhører. Dette kan også sette begrensninger ut ifra hvilke modeller de ulike kommunene benytter seg av og hva slags boligmasse de innehar.

En forståelse av hva som er den enkeltes utfordringer og ønsker for fremtiden legger et godt grunnlag for det videre samarbeidet, samt forsterker muligheten for å kunne lykkes i det lange løp. Det er ikke kun samarbeidet mellom den rusavhengige og hjelpeapparatet som er viktig, men også kommunikasjonen mellom de ulike hjelpeapparatene. Dette krever dog at det finnes et godt nok tilbud i bostedskommunen som kan tilbys den rusavhengige.

Beliggenhet og utforming av boligen er også med på å påvirke hvorvidt man som rusavhengig mestrer å bo da dette påvirke følelsen av isolasjon versus følelsen av å være en del av samfunnet. Boligknappheten i kommunene gjør det vanskelig å ha nok boliger til å kunne sørge for at det ikke oppstår store samlokaliserte boliger med belastede miljøer som kan føre til en større sjans for å mislykkes i den påbegynnende bo-karrieren for mange rusavhengige. Samtidig er det også en viss risiko ved å plassere mennesker med en rusavhengighet i ordinære bomiljø hvor det bor barnefamilier og eldre da det er lavere terskel for å få klager på støy, trafikk og avvikende atferd.

Utformingen av boligen er også med på å påvirke boforholdet. Å gjøre boligen til et hjem kan være med på å skape motivasjon til å opprettholde en god standard på boligen og dermed også holde utfordrende naboer eller kompiser i rusmiljøet ute av hjemmet. Under ruspåvirkning kan den rusavhengige selv utføre skader på bolig og møblement noe som krever at boligen tåler en tøffere behandling enn ordinære utleieboliger.

Hvordan hjelpeapparatet og bo-oppfølgingen samarbeider med den rusavhengige er en vanskelig balanse mellom maktbruk og veiledning. Dette er et langsiktig arbeid som ikke kan løses ved å benytte seg av snarveier og som bygger på et gjensidig tillitsforhold. Bo-oppfølging og bo-treningen skal være med på å bygge opp bo-kompetansen til den rusavhengige som på sikt, i hvert fall for enkelte, kan føre til at de mestrer å bo på egenhånd.

Et mislykket boforhold vil kunne få store konsekvenser da det kan føre til følelse av å ikke mestre og dermed gå utover egen selvfølelse.

Boligsosiale tiltak for rusavhengige som ønsker å mestre å bo og beholde sin bolig er viktig tiltak som krever kartlegging, godt samarbeid, tillit, trygghet, varierte boligmasser og riktig oppfølging fra hjelpeapparatet. Det er dermed mange påvirkbare faktorer som er med på å bestemme hvorvidt boforholdet lykkes eller ikke. Selv om de ulike faktorene harmonerer og ser til å fungere godt på papiret, er det viktig å huske på at praksisen i det virkelige liv kan variere veldig grunnet menneskelige faktorer. Å mestre et bo-forhold er ikke en rett linje og det vil dermed komme utfordringer som man både klarer å takle, men også som man mislykkes i.

5.0 Bibliografi

- Andvig, E., Borg, M., Karlsson, B., & Lyberg, A. (2013, mars 3.). Et anstendig liv: Erfaringer med å skape et hjem for personer med rus- og psykiske helseproblemer. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, s. 160-168. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2013-02-07>
- Bakke, K., Kvamme, I., Mydland, T. S., & Wærdahl, R. (2012). *Husrom uten hjerterom*. Kristiansand: Agderforskning.
- Bergsgard, N. A., Bratt, C., & Vassenden, A. (2013). *Sammen eller hver for seg? Botetthet og integrering blant rusavhengige kommunale leietakere - funn fra spørreundersøkelser blant boligadministrasjon og beboere*. Stavanger: IRIS. Hentet fra: <https://www.veiviseren.no/-/media/Vedlegg/Forskning/Sammen-eller-hver-for-seg/Sammen-eller-hver-for-seg.ashx?la=nb-NO>
- Bø, L., Høyland, K., & Wågø, S. (2019). *Bokvalitet og verdighet - en evaluering av boliger for mennesker med rus- og psykiske lidelser*. Oslo: SINTEF akademiske forlag. Hentet fra: https://www.veiviseren.no/-/media/Vedlegg/Forskning/Bokvalitet-og-verdighet/Bokvalitet-og-verdighet-ROP-boliger_SFag-57.ashx?la=nb-NO
- Dahl, T. (2021). Recoveryperspektivet. I K. Lossius, *Håndbok i rusbehandling* (3. utg., s. 64-94). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Dahl, U. P. (2019). Ettervern og reintegrering av rusavhengige. I N. J. Kristoffersen, H. S. Lile, & A. L. Svalastog, *Psykososialt arbeid - Kunnskap, verdier og samfunn* (s. 293-312). Oslo: Gyldendal.
- Dahle, P. (2021). Vi trenger differensierte bo- og tjenestetilbud. (M. Borthen, P. Dahle, A. G. Fjelnseth, K. M. Hjertø, & A. K. Rønning, Red.) *Et sted å bo, med rom for å leve*, s. 30-31.
- Dalland, O. (2018). *Metode og oppgaveskriving* (6. utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- De forente nasjoner. (1948, desember 10.). Verdenserklæringen for menneskerettigheter. Paris: De forente nasjoner. Hentet fra: <https://www.fn.no/content/download/38062/933202?version=40>

- Dyb, E. (2005). *Prosjekt bostedsløse - Evaluering av et fireårig nasjonalt prosjekt*. Oslo: Norges byggforskningsinstitutt. Hentet fra: <https://evalueringsportalen.no/evaluering/prosjekt-bostedslose-evaluering-av-et-fireaerig-nasjonalt-prosjekt/Prosjekt%20bostedslose.pdf/@@inline>
- Dyb, E., & Lid, S. (2017). *Bostedsløse i Norge 2016 - en kartlegging*. Oslo: By- og forskningsinstituttet NIBR. Hentet fra <https://www.veiviseren.no/-/media/Vedlegg/GenerellTekstmal/Bostedsl%C3%B8s/Bostedsl%C3%B8se-i-Norge-2016---en-kartlegging.ashx?la=nb-NO>
- Dyb, E., Solheim, L., & Ytrehus, S. (2004). *Sosialt perspektiv på bolig*. Oslo: Abstrakt forlag
- Ellingsen, I., & Levin, I. (2016). Det sosiale i sosialt arbeid. I B. Berg, I. Ellingsen, L. Kleppe, & I. Levin, *Sosialt arbeid - en grunnbok* (2. opplag., s. 47-65). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsen, I., & Skjefstad, N. S. (2016). Anerkjennelse, myndiggjøring og brukervedvirkning. I B. Berg, I. Ellingsen, L. Kleppe, & I. Levin, *Sosialt arbeid - en grunnbok* (s. 97-111). Oslo: Universitetsforlaget.
- Ellingsen, I., Martinsen, K. H., & Strøm, E. (2019). *Sosionom - relasjoner og muligheter* (1. utg.). (E. Strøm, Red.) Oslo: Fellesorganisasjonen.
- Eriksen, R. E. (2017, januar). Brukervedvirkning i bo-oppfølging. *Fontene forskning*, s. 43-55. Hentet fra: <https://fonteneforskning.no/>
- Gjeitnes, K. (2008). Relasjoner - mål og middel i tiltaksarbeid. I E. Marthinsen, & N. Skjefstad, *Tiltaksarbeid i sosialtjeneste og NAV - tett på!* (s. 106-149). Oslo: Universitetsforlaget.
- Helse-Vest. (2016). *Housing First - en metodehåndbok*. Helse-Vest. Hentet fra: <https://www.napha.no/attachment.ap?id=2898>
- Holmøy, A. (2018). *Bruk av kommunale boliger*. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Håkonsen, K. (2018). *Psykologi og psykiske lidelser* (5. utg.). Oslo: Gyldendal.
- Karagöz, E. N. (2010, mars 30.). Hvor lenge skal han bo på TEDD? Forståelse av bostedsløshet - kontra retten til en varig bolig, et hjem. *Tidsskrift for psykisk helsearbeid*, s. 16-25. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-3010-2010-01-03>

- Lossius, K. (2021). Om å ruse seg. I K. Lossius (Red.), *Håndbok i rusbehandling* (3. utg., s. 23-41). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Lunde, E. (2020, oktober 1.). *Statistisk sentralbyrå*. Hentet fra 1 av 3 drikker alkohol hver uke: <https://www.ssb.no/helse/artikler-og-publikasjoner/1-av-3-drikker-alkohol-hver-uke>
- NAV. (2012, juni 6.). Rundskriv R35-00 2012. *Rundskriv til Lov om sosiale tjenester i NAV*. NAV - Arbeids- og velferdsetaten.
- Riksrevisjonen. (2008). *Riksrevisjonens undersøkelse av tilbudet til de vanskeligstilte på boligmarkedet*. Oslo: Riksrevisjonen.
- Sosialtjenesteloven. (2009). Lov om tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen (LOV-2021-05-07-30). Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2009-12-18-131>
- Statistisk sentralbyrå. (2020, juni 19.). *Bygg, bolig og eiendom*. Hentet fra Kommunale boliger: https://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/kombolig_kostraaar
- Sørvoll, J. (2018, November 28). Forskningen på boligsosiale virkemidler rettet mot vanskeligstilte på boligmarkedet i Norge 2005–2018. *Tidsskrift for boligforskning*, s. 45-66. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-5988-2018-01-04>
- Ulfrstad, L.-M. (2011). *Velferd og bolig: om boligsosialt (sam-)arbeid*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Veiviseren. (u.d.). *Om Veiviseren*. Hentet april 10., 2021 fra [Veiviseren.no](https://www.veiviseren.no) - for bolig og tjenesteområdet: <https://www.veiviseren.no/om-oss/om-veiviseren>
- Aakerholt, A., Tønnesen, B., & Veia, A. (2016). *Hjelp til å bo - oppfølging i bolig til personer med rus- og psykisk lidelse*. Oslo: Gyldendal.
- Aamodt, H. L., & Wangensteen, T. (2019). Pasient- og pårørendeopplæring om rusmiddelavhengighet. I N. J. Kristoffersen, H. S. Lile, & A. Svalastog, *Psykososialt arbeid - kunnskap, verdier og samfunn* (1. utg., s. 230-251). Oslo: Gyldendal Akademisk.

